

NEKA PITANJA NARODNE ODBRANE U SAVREMENIM USLOVIMA*

Kada je reč o eventualnom svetskom ratu, može se reći da je u progresivnim pokretima i organizacijama, kao i među državicima i političarima koji realno ocenjuju probleme savremenog društva, prevladalo gledište da bi novi svetski rat, u kome bi se upotrebilo raketno-nuklearno i drugo savremeno naoružanje, naneo čovečanstvu strahovite gubitke i katastrofalna razaranja i doveo u pitanje i sam opstanak ljudskog roda na ogromnim prostranstvima Zemljine kugle.

Pa ipak, i pored saznanja o katastrofalnim posledicama rata, u svetu postoje i aktivno deluju veoma moćne snage koje stoje na stanovištu da se oružanim intervencijama i ratom mogu i treba da rešavaju sporna međudržavna pitanja radi postizanja određenih političkih i ekonomskih ciljeva. Najočiglednija potvrda postojanja i aktivnosti ovakvih snaga je činjenica, da čovečanstvo već godinama živi u atmosferi hladnog rata i da se u posleratnom periodu u raznim delovima sveta neprekidno vode oružane borbe, koje prete da se lokalni sukobi pretvore u novi svetski rat.

Zbog toga, progresivne i miroljubive snage u svetu borbu za očuvanje mira shvataju kao osnovni preduslov za egzistenciju i progres ljudskog društva — svih naroda, velikih i malih, razvijenih i onih u razvoju. Jačanje odbrambenih snaga miroljubivih zemalja, u postojećim međunarodnim uslovima, predstavlja sastavni deo borbe za mir i pobeđu principa miroljubive koegzistencije u odnosima među državama i narodima.

*

Novi svetski rat, veoma mnogo bi se razlikovao od drugog svetskog rata i uopšte od prošlih ratova kako po karakteru, fizionomiji i razvoju borbenih dejstava, tako i po obimu i veličini ljudskih žrtava. Glavni činilac koji bi u najvećoj meri uticao na karakter, fizionomiju i posledice, pa prema tome i na razliku između njega i prošlih ratova, bila bi savremena borbena sredstva — pre svega, nuklearno naoružanje, rakete, savremena avijacija, zatim hemijska, biološka i druga borbena sredstva. Ona već godinama snažno utiču na razvoj vojne misli, na organizaciju i obuku armija i uopšte na ratne pripreme u skoro svim zemljama sveta.

* Termin »narodna odbrana« upotrebljava se kao pojam koji obuhvata celokupne pripreme zemlje za vođenje opštenarodnog odbrambenog rata u savremenim uslovima, odnosno pripreme JNA i svih društvenih faktora — građana, radnih organizacija, društveno-političkih zajednica, državnih organa, privrednih delatnosti, društvenih službi, društveno-političkih i drugih organizacija. U ovom članku biće reči o problemima narodne odbrane van JNA za koje se upotrebljava i termin »Civilna odbrana«.

Jedna od osnovnih karakteristika eventualnog rata bila bi i ta što bi se svi ljudski i materijalni potencijali ratujućih država angažovali i uključili u vođenju rata i u izvršavanju raznovrsnih zadataka — neposrednije, potpunije i intenzivnije nego ikada ranije.

Istorija čovečanstva ispunjena je mnogobrojnim ratovima koji su pratili njegov razvitak. Nekada su ratovi trajali veoma kratko i svodili se na jednu ili nekoliko uzastopnih bitaka. Armije su bile malobrojne i slabo naoružane. Ishod rata rešavao se u oružanim sukobima armija čija je borbena sposobnost, pored ostalog, bila uslovljena, prvenstveno stepenom ekonomskog razvitka društva izraženim u proizvodnji naoružanja i ratne opreme. Uporedo sa razvojem proizvodnih snaga, a kao rezultat toga razvoja, koristila su se otkrića nauke za ratne potrebe. Proizvodilo se sve modernije naoružanje i ratna tehnika, armije su postajale sve brojnije, a za njihovo izdržavanje i pripreme izdvajala su se veća materijalna sredstva. Ratovi su bivali sve duži i iziskivali sve veće angažovanje privrednih i drugih delatnosti. Mada se i dalje sudbina rata rešavala na frontu, sve je više rastao značaj pozadine i njena uloga u vođenju rata — rastao je značaj ljudskih i ekonomskih potencijala ratujućih država, kao i njihova organizovanost, pripremljenost i osposobljenost da rade za potrebe rata.

Moralno-političko stanje naroda, zajedno sa drugim faktorima sve je više uticalo na borbeni moral, a time i na borbenu sposobnost vojnih formacija.

Zbog svega toga, ratujuće strane u prošlim ratovima, naročito u drugom svetskom ratu, zahvaljujući masovnoj upotrebi i svojstvima avijacije, nastojale su da napadima iz vazduha i drugim raznim dejstvima oslabe odbrambenu moć protivničke zemlje, da onemoguće proizvodnju borbenih i ostalih sredstava neophodnih za vođenje rata, otežaju snabdevanje i popunu gubitaka armija na frontu, oslabe moral i razbiju jedinstvo naroda, itd. Napadač je znao da će takvim dejstvima, ukoliko budu uspešna, znatno umanjiti borbenu sposobnost protivničkih armija na frontu i tako stvoriti povoljne uslove za izvojevanje pobede u ratu.

Međutim, iako se uloga pozadine u vođenju rata povećala, oružane snage u prošlim ratovima nisu bile u stanju, zbog ograničenih mogućnosti borbenih sredstava kojima su bile naoružane, da efikasno dejstvuju po važnim industrijskim i drugim objektima u većoj dubini teritorije i da onemoguće proizvodnju i snabdevanje armija neophodnim sredstvima za vođenje rata. One nisu bile u stanju da dejstvima po objektima u pozadini protivničkih armija presudnije utiču na vođenje i na konačan ishod rata.

U drugom svetskom ratu armije su, za ondašnje uslove, bile naoružane i opremljene veoma modernim borbenim sredstvima koja su u poređenju sa onima iz prvog svetskog rata predstavljala krupan korak, a u vazduhoplovstvu i revolucionarni korak. Taj napredak ispoljavao se u povećanju vatrene moći, manevarskoj sposobnosti i uopšte borbenim mogućnostima i kvalitetu armija ratujućih zemalja. Pa ipak, takav razvitak nije bitno izmenio odnos fronta i pozadine, odnosno direktni sudari oružanih snaga su i dalje ostali kao osnovni i glavni oblik ratovanja u kojem se odlučivalo o konačnom ishodu rata.

Nemačka je, na primer, u prvim godinama rata uspela da osvoji veći broj država i da prodre duboko na teritoriju Sovjetskog Saveza, zahvaljujući pre svega uspesima u borbama sa protivničkim armijama. Isto tako, konačan ishod rata rešavao se na ratištima gde su dejsstvovala armije zemalja antihitlerovske koalicije, pre svega u višegodišnjim borbama oružanih snaga na istočnom frontu. Borbena vrednost tih armija bila je, pored ostalog, i izraz maksimalnog angažovanja ljudskih i materijalnih mogućnosti zemalja i naroda koji su učestvovali u ratu.

Dejstva po pozadini neprijatelja imala su dakle, značaj pomoćnih dejstava koja su u većoj ili manjoj meri uticala na tok i rezultate borbe na frontu. Tako, na primer, Nemačka nije uspela da bombardovanjem Engleske i Londona postigne željeni cilj. Uprkos prevlasti u vazduhu nije uspela da spreči evakuaciju industrijskih postrojenja iz evropskog dela SSSR u rejone istočno od Urala. Saveznička avijacija nije uspela da onemogući proizvodnju borbenih sredstava u Nemačkoj, premda je na industrijske centre sručila na hiljade tona bombi. Interesantni su podaci da je Nemačka — iako izložena veoma intenzivnom bombardovanju savezničke avijacije, koje je prouzrokovalo velika razaranja i nanelo joj osetne gubitke u ljudstvu — u januaru 1945. godine, tri meseca pre kapitulacije, proizvodila osnovne vrste naoružanja u znatno većim količinama nego u januaru 1942. godine: avione i municiju dva puta više, tenkove šest puta, artiljerijsko i pešadijsko naoružanje tri puta, itd.¹

Prema tome, na osnovu iskustva iz prošlih ratova, a naročito iz drugog svetskog rata, može se konstatovati da je uloga i značaj pozadine u vođenju rata bivao sve veći, da su privredne i druge delatnosti kao i stanovništvo u pozadini ratujućih zemalja bile u sve većoj meri uvlačeni u rat i angažovani za potrebe fronta. Pozadina je zbog toga sve više postajala objekat raznovrsnih neprijateljskih dejstava, pre svega napada iz vazduha. Međutim, ona je ipak mogla da radi, naročito u dubini teritorije jer je bila u drugačijim uslovima od onih u zoni fronta, nije bila toliko izložena dejstvima neprijateljskog naoružanja, kao armije, gradovi, stanovništvo i drugi objekti u zahvatu vojnih operacija. Osnovni vid učešća i doprinosa pozadine u ratu, sastojao se u proizvodnji naoružanja, municije, ratne tehnike, hrane, lekova i drugih neophodnih sredstava za vođenje rata, u snabdevanju oružanih snaga, zbrinjavanju ranjenika, odnosno u radu za potrebe armije i fronta. No, zbog takve uloge pozadine ne bi bilo pravilno potcenjivati njen značaj u prošlom svetskom ratu, jer je borbena sposobnost armija, pa prema tome i rezultati vojnih operacija, kao i konačan ishod rata, bio u velikoj meri uslovljen radom pozadine, tj. ljudskim i materijalnim snagama ratujućih zemalja i njihovim radom za oružane snage.

Međutim, u eventualnom ratu odnos fronta i pozadine će se promeniti i biti kvalitetno drukčiji nego u prošlom ratu. Savremena borbena sredstva omogućavaju armijama da biraju ciljeve na bilo kom delu protivničke teritorije i da ih unište strahovitim raketno-nuklearnim udarima. Ni jedan objekt na teritoriji ratujućih zemalja — zavisno od ocena i planova protivničke strane — neće ostati van dometa savre-

¹ Podaci su uzeti iz knjige »Vojna strategija« od Sokolovskog — u izdanju »Vojnog dela« — 1965. god., str. 40.

menog naoružanja, kao što je to bilo u drugom svetskom ratu kada su, na primer, SAD i veliki delovi teritorija SSSR-a bili potpuno van radijusa dejstva nemačkog vazduhoplovstva.

U eventualnom ratu, celokupne teritorije ratujućih država mogu postati ratno poprište i biti izložene aktivnim dejstvima neprijateljskih oružanih snaga, pre svega raketno-nuklearnim udarima i dejstvima vazdušnih desanata, sa svim posledicama takvih napada. Na osnovu ovakvih mogućnosti, kod nekih vojnih teoretičara javljaju se gledišta po kojima su ciljevi u dubini protivničke teritorije — velike koncentracije stanovništva, politički centri, industrijski rejon, saobraćajni čvorovi i drugi slični objekti — rentabilniji ili bar ne manje rentabilni od vojnih ciljeva na frontu, te da se raketno-nuklearnim dejstvima po ovakvim ciljevima protivnička strana može prisiliti na kapitulaciju čak i pre nego što joj oružane snage pretrpe odlučujući poraz na frontu.

Treba imati u vidu, da će potrebe fronta i rata u eventualnom sukobu biti mnogo veće nego u drugom svetskom ratu, zato što će armije biti veoma mnogobrojne i opremljene savremenom tehnikom u velikim količinama i što će gubici u ljudstvu i tehnici biti mnogo veći. Sem toga, uslovi u kojima će se naći ratujuće zemlje — ogromna razaranja i velike ljudske žrtve, moguće epidemije, razni problemi zbog evakuacije stanovništva iz gradova, teškoće u organizovanju ishrane naroda, teške posledice radiološke kontaminacije životne sredine, itd. — imaće veoma snažan moralni, politički i psihički uticaj na oružane snage.

U takvim uslovima ratujuće države treba da organizuju proizvodnju za potrebe armije, da omoguće uredno snabdevanje oružanih snaga materijalno-tehničkim sredstvima, zdravstveno zbrinjavanje i lečenje ranjenika, odnosno da organizuju pozadinsko obezbeđenje armije i da pored toga, zadovolje mnogobrojne i raznovrsne potrebe teritorije i stanovništva.

Prema tome, polazeći od bitnih karakteristika eventualnog rata može se zaključiti da će u takvom ratu nestati klasične granice između fronta i pozadine, jer će celokupne teritorije zaraćenih zemalja biti zahvaćene ratnim dejstvima u najvećem stepenu. Isto tako, promeniće se i klasične razlike između naroda i armije, jer će i stanovništvo, u najvećoj mogućoj meri i na veoma mnogo načina, biti angažovano u vođenju rata, a ne samo u izvršavanju obaveza i zadataka za front kako je to bilo u prošlim ratovima.

O ishodu rata odlučivaće se ne samo i jedino vojnim operacijama na frontu već će konačan ishod zavisiti i od toga kolike su, kako su organizovane, osposobljene i kako će ratovati celokupne snage zemlje.

Eventualni rat, ako do njega dođe, predstavljaće najuporniju i najtežu borbu naroda za opstanak i održanje ljudskog roda u uslovima strahovitog pustošenja koje bi izazvale nuklearna, biološka, hemijska i usavršena konvencionalna borbena sredstva. Zbog svega toga, države koje bi bile zahvaćene ratom, a pre svega manje zemlje, moraće da budu organizovane i osposobljene za vođenje oružanih borbi i za što efikasnije suprotstavljanje svim neprijateljskim dejstvima u celoj dubini teritorije, za zaštitu i spasavanje stanovništva i materijalnih dobara i otklanjanje posledica neprijateljskih dejstava.

Uspešno izvršavanje ovih zadataka, koliko je u ratu moguće, u stvari je osnovni preduslov da pozadina izvrši svoju ulogu u pogledu snabdevanja oružanih snaga i uopšte zadovoljavanje potreba fronta, a takođe i posebnih potreba stanovništva. Razumljivo, da će u uslovima savremenog rata oružane snage biti kičma i osnovni faktor, ali ovog puta više nego ikada ranije, kao deo celine, kao deo ukupne vojne moći ratujućih država.

Interesantno je istaći iskustva iz oslobodilačkih ratova, a posebno iz našeg narodnooslobodilačkog rata koja su veoma poučna baš u pogledu odnosa fronta i pozadine, armije i naroda, jer se u mnogo čemu razlikuju od ovih odnosa u osvajačkim, nepravednim, ratovima.

*

Koncepcija opštenarodnog odbrambenog rata koji bi vodila naša zemlja, ako bude prinuđena da ratuje, predstavlja najrealnije i najcelishodnije rešenje za uspešno vođenje i pobedonosan završetak takvog rata. Snaga naše narodne odbrane zasniva se na krupnim rezultatima u izgradnji socijalističkog društvenog sistema; na slobodarskim tradicijama naroda Jugoslavije, pre svega, iz narodnooslobodilačkog rata i revolucije; na pravednom cilju za koji bi se naša zemlja borila u eventualnom ratu i na blagovremenim i organizovanim pripremama našeg društva za najcelishodniju upotrebu ljudskih snaga i materijalnih dobara zemlje.

Organizovane i blagovremene pripreme društva za vođenje opštenarodnog odbrambenog rata imaju izvanredan značaj sa stanovišta fizionomije i karaktera eventualnog rata. U vezi s tim treba ukazati na dva principijelna pitanja od kojih zavisi koliko i kako će ratne pripreme zemlje odgovarati svojoj nameni, da li će biti adekvatne ocenama o eventualnom ratu, i konačno, kakav će biti tretman narodne odbrane u društvu.

Prvo. Da bi narodna odbrana omogućila brzo i uspešno organizovanje i vođenje opštenarodnog odbrambenog rata, neophodno je da se neprekidno i veoma studiozno analiziraju i izučavaju svi faktori koji bi bitno uticali na karakter i fizionomiju eventualnog rata. Iskustva iz prošlog svetskog rata i prošlih ratova uopšte, mogu i treba da se koriste radi celovitijeg sagledavanja ratnih uslova i problema; ona mogu, ako se pravilno koriste, da pomognu u pronalaženju rešenja za vođenje i budućeg rata. Međutim, treba odmah istaći da, jedino i pre svega na bazi iskustva iz prošlosti, nije moguće pronaći pravilna rešenja i odgovore za probleme i uslove koje bi doneo eventualni svetski rat. Naučno izučavanje eventualnog rata i pravilno, stvaralačko korišćenje iskustava prošlih ratova jedino omogućava da se odredi realan cilj i obim ratnih priprema, da se te pripreme dobro organizuju i da one budu adekvatne savremenim zahtevima i uslovima.

OVAKO gledanje je do te mere logično da ga, čini se, ne bi trebalo dokazivati. Međutim, mnogobrojna iskustva iz prošlih ratova opravdano ukazuju na potrebu da se, kada je reč o ratnim pripremama, ima u vidu budući a ne prošli rat. Naime, istorija pokazuje da je tok ratnih dejstava, pa i ishod rata u mnogim slučajevima, bio u velikoj meri

uslovljen obimom i kvalitetom ratnih priprema pojedinih zemalja — pre svega priprema njihovih armija. Iskustva iz drugog svetskog rata, na primer, ukazuju na činjenicu da veći broj zemalja, koje su bile zahvaćene ratom, naročito one koje su bile žrtve fašističke agresije, nisu našle najbolja rešenja za organizovanje i pripreme svojih oružanih snaga, svoje privrede i drugih delatnosti za potrebe rata koji se približavao. Pored ostalog, u pogrešnim ocenama i predviđanjima, pa, prema tome, i u neadekvatnim ratnim priprema, treba tražiti objašnjenje za poraz francuske armije, za brzu kapitulaciju Jugoslavije, za neuspeh Crvene armije da spreči prodor fašističkih divizija do Lenjingrada, Moskve i Volgograda; odnosno, za krupne uspehe nemačke armije u prve dve godine rata. Tek kada su zemlje antihitlerovske koalicije, pre svega Sovjetski Savez, a takođe i SAD i Velika Britanija, uspele da, zahvaljujući svojim ljudskim i materijalnim potencijalima, nadoknade ono što je propušteno u periodu pre izbijanja rata, došlo je do postepene promene u odnosu snaga, do promene u toku i ishodu operacija koje su otvorile put ka potpunom porazu Nemačke i njenih saveznika.

Pogrešne ocene i na osnovu njih neadekvatne pripreme za budući rat bile su najčešće rezultat dva činioca koji su se međusobno uslovljavali i dopunjavali. S jedne strane — nedovoljno studiozno izučavanje svih faktora koji su opredeljivali karakter i fizionomiju budućeg rata i, s druge strane — precenjivanje iskustava iz prošlih ratova i njihovo šablonsko primenjivanje na sasvim drugačije uslove novog rata. Ovde se ne misli samo na stavove vojnih doktrina i na teoretske rasprave, već i na mere i aktivnosti u praksi, koje su često na rečima imale da znače pripreme za budući rat, a u stvari su značile pripreme za prošli. Naime, ukoliko su ocene karaktera i fizionomije budućeg rata površnije, ukoliko su manje rezultat analitičkog i studioznog proučavanja svih faktora rata, utoliko one više sadrže dogmatsku primenu iskustava prošlih na budući rat.

Iskustva iz prošlosti, i onda kada se to posebno ne ističe, ustvari su sadržana i vrše određeni uticaj na ocene i predviđanja karaktera i fizionomije borbenih dejstava u eventualnom ratu i uopšte o ulozi bitnih faktora rata u savremenim uslovima. Sve je to razumljivo, normalno i neophodno ako čini sastavni deo studioznog proučavanja uslova budućeg rata, ali nije dobro ni korisno ako se potcenjuje ono novo što će on doneti i ako se iskustva iz prošlosti šablonski i dogmatski proglašavaju i u praksi primenjuju kao najbolja rešenja.

Prema tome, kako zbog pouka iz prošlosti, tako i još više zbog onoga što se zna o savremenim borbenim sredstvima, neophodno je da se veoma studiozno izučava karakter rata u savremenim uslovima i svi faktori koji bi delovali u eventualnom ratu. Iskustva iz prošlih ratova treba da dobiju svoje pravo mesto i konstruktivnu ulogu, ali pripreme zemlje za odbranu traže da se dosledno primenjuju ona rešenja i preduzimaju one mere koje proizilaze iz analitičkih i dokumentovanih ocena eventualnog rata. To praktično znači da sve odbrambene pripreme zemlje treba da polaze od toga da rat može početi iznenadno, da može biti upotrebljeno nuklearno naoružanje, a verovatno i hemijsko i biološko, da bi se borbena dejstva razvijala veoma brzo i da bi

u njima učestvovali svi vidovi oružanih snaga. Zatim, da bi cela teritorija zemlje mogla biti izložena svim vrstama ratnih dejstava i ratnih opasnosti, da bi rat postavio veoma teške i složene zadatke i stvorio vanredno teške uslove za rad privrede, zdravstva, saobraćaja i drugih delatnosti i službi. Drugim rečima, rat bi celo društvo doveo u veoma tešku situaciju, koju bi ono moglo da prebrodi i da se prilagodi novostvorenim uslovima, samo ako temeljito organizuje odbranu zemlje koja mora odgovarati uslovima i potrebama opštenarodnog odbrambenog rata.

Drugo. Pripreme za opštenarodni odbrambeni rat treba da budu postavljene i organizovane kao pripreme našeg društvenog sistema, kakav je on sada i kako se razvija. Suština priprema je u njegovom prilagođavanju za rad u uslovima rata, a ne u podređivanju razvitka zemlje u vreme mira zahtevima i potrebama eventualnog rata. To znači da se smisao i sadržaj odbrambenih priprema zemlje sastoji u pronalaženju i primeni najboljih mogućih rešenja za što lakši i bezbolniji prelaz zemlje na ratno stanje i što efikasniji rad svih društvenih faktora koji će odgovarati uslovima, zahtevima i potrebama savremenog rata.

Naš društveni sistem, sa razvijenim društvenim samoupravljanjem, pruža maksimalne mogućnosti da narodna odbrana obuhvati i uključi sve faktore društva, sve ljudske i materijalne snage zemlje kako u pripremama, tako i u vođenju eventualnog rata. Polazeći od položaja građana, radnih organizacija i društveno-političkih zajednica, koji je regulisan Ustavom SFRJ i drugim zakonima, svi osnovni činioци našeg društva su istovremeno i činioци narodne odbrane. Njihova su prava i obaveze da doprinese jačanju narodne odbrane mobilizacijom svakog čoveka i svih materijalnih dobara za potrebe rata. I što je od posebnog značaja, naš društveni sistem najbolje odgovara ne samo mobilizaciji snaga u pripremnom periodu, već i zahtevima i potrebama opštenarodnog odbrambenog rata. Uslovi neposrednog vođenja rata ne traže bitne promene u društvenom sistemu što bi u prvim, najtežim danima rata, uostalom bilo vrlo teško, i skoro nemoguće izvoditi, već njegovo prilagođavanje novim uslovima.

Eventualni rat bi nesumnjivo stvorio veoma teške uslove za rad svih društvenih delatnosti; on bi zahtevao da se mnogim poslovima rukovodi centralizovano, da se donose brze odluke, koje treba brzo i potpuno sprovesti u delo. Ratni uslovi će istovremeno zahtevati maksimalnu inicijativu i snalažljivost građana, radnih organizacija i najužih društveno-političkih zajednica u obavljanju zadataka i uopšte u njihovom svestranom angažovanju i učešću u borbi protiv agresora. Stoga, rešenja u organizaciji rada državnih organa, privrednih delatnosti, zdravstvene i informativne službe i svih drugih društvenih faktora moraju biti dovoljno elastična i odgovarati našim ocenama eventualnog rata. Ta rešenja moraju omogućavati centralizovano rukovođenje kada je to potrebno i kada bude moguće; ali ona moraju omogućavati inicijativu u odlučivanju i angažovanju svih snaga u komunama, ne čekajući uputstva i direktive iz centra koje u ratu mogu da izostanu, da zakasne ili da ne odgovaraju stvarnim uslovima na terenu.

Narodna odbrana treba da u bitnim karakteristikama našeg društvenog sistema i u uslovima eventualnog rata traži, otkriva i primenjuje ona rešenja koja će u najvećoj mogućoj meri obezbeđivati da sve snage društva organizovano i u duhu jedinstvene ideje vode neprekidnu borbu protiv agresora raznim oblicima i različitim sredstvima.

U vezi sa navedenim osnovnim zahtevima na kojima se zasnivaju pripreme narodne odbrane, nameću se sledeća veoma važna pitanja — kako postaviti organizaciju ratnih priprema zemlje, na kojim osnovnim principima treba izgrađivati i pripremati narodnu odbranu (izuzimajući specifične pripreme armije) za vođenje opštenarodnog odbrambenog rata.

Odgovori na ova pitanja zavise od gledanja na eventualni rat a uslovljeni su karakterom društvenih odnosa u zemlji.

Na osnovu iskustava iz prošlih ratova, može se reći da su pripreme za eventualni rat najčešće bile u nadležnosti oružanih snaga. One su bile neposredan organizator svih priprema u vreme mira, a za vreme rata su na razne načine obezbeđivali izvršavanje određenih poslova i zadataka za potrebe armije — fronta. To znači da su vojni organi (ministarstva i komande), na osnovu zakona i drugih akata, imali ovlašćenje da za potrebe rata mogu mobilisati saobraćajna sredstva i sredstva veze, neposredno obezbeđivati potrebne količine artikala za ishranu vojnih jedinica, postavljati zadatke industrijskim preduzećima u pogledu vrste i količine artikala koje treba da proizvode i sl. Svakako da je ovakvo angažovanje oružanih snaga u organizovanju i rukovođenju ratnim pripremama nekada bilo sasvim opravdano i celishodno, jer su rat vodile oružane snage a osnovni zadatak ratnih priprema sastojao se u obezbeđenju i zadovoljavanju potreba armije u naoružanju, opremi, ishrani, u lekovima itd.

Međutim, kako su se potrebe armije povećavale, jer su postojale sve brojnije, i kako su sve više otkrivana i upotrebljavana nova borbena sredstva, tako su i pripreme za rat postajale sve obimnije i složenije. Zadržavanje celokupnih ratnih priprema zemlje u nadležnosti vojne organizacije značilo bi proširenje vojne vlasti na sve veći broj delatnosti i na sve šire domene života i rada u državi. U nekim slučajevima takva praksa je dovodila do potpune militarizacije društva, tj. vojni faktori su dobijali odlučujuću ulogu i najvažnije pozicije ne samo u pogledu ratnih priprema, već i u pogledu određivanja i vođenja unutrašnje i spoljne politike zemlje.

U savremenim uslovima pripreme za eventualni rat na način kako je to nekada rađeno, nisu moguće niti prihvatljive jer bi već u vreme mira moglo doći do ozbiljnih suprotnosti između potreba mirnodopskog razvoja zemlje i obezbeđenja potreba narodne odbrane. S obzirom na vanredno velike i raznovrsne potrebe oružanih snaga, na povećane potrebe stanovništva i teritorije u slučaju rata, ratne pripreme u savremenim uslovima obuhvataju praktično sve delatnosti, sva područja rada i života u zemlji. Ostaviti takve pripreme u nadležnosti vojnoj organizaciji, značilo bi učiniti vojne organe odgovornim za to kako će se u miru izgrađivati i razvijati privreda, zdravstvo i ostale delatnosti i kako će se društvo u celini pripremiti za rad u uslovima rata. Očigledno je, da ovakva orijentacija u organizovanju ratnih pri-

prema, odnosno direktno podređivanje mirnodopskog razvoja potrebama eventualnog rata dolazi u obzir jedino u onim državama kojima je rat osnovni cilj kome teže, pa vojni faktori mogu da imaju odlučujuću reč i u problemima mirnodopskog razvoja zemlje u celini.

Drugi način organizovanja ratnih priprema zemlje, koji se primenjuje u mnogim državama, sastoji se u stvaranju posebnih organizacija (»civilna odbrana«, »civilna zaštita« i sl.) koje se bave, pre svega, organizovanjem zaštite i spasavanja ljudi i materijalnih dobara u slučaju rata. Ovakve organizacije formiraju svoje posebne jedinice i službe po preduzećima i za uže i šire teritorije. Osnovne karakteristike ovog rešenja su u tome što su zaštita i spasavanje stanovništva izdvojene od ostalih priprema zemlje za rat (privrede, zdravstvene službe, saobraćaja, državnih organa itd.). One se rešavaju direktnom saradnjom zainteresovanih državnih organa sa odgovarajućim vojnim organima; u svom sastavu imaju posebne jedinice i službe koje su potrebne za zaštitu i spasavanje u vanrednim uslovima. Ovakve organizacije su u većoj ili manjoj meri posebne, samostalne organizacije kojima se rukovodi preko posebnih tela (najčešće — štabova). U nekim zemljama su u sastavu resora za unutrašnje poslove, u drugim pod upravom vojnih komandi, u trećim pod glavnim nosiocem izvršnih organa civilne vlasti, a ponegde kao samostalne organizacije potčinjene direktno vladi.

Za ovakvu organizaciju ratnih priprema može se reći da je zasnovana na pozitivnim i dosta bogatim iskustvima iz drugog svetskog rata. U primeni ovakvih rešenja u eventualnom ratu može doći do teškoća zbog nedovoljne povezanosti priprema privrednih i drugih delatnosti sa pripremanjima za zaštitu i spasavanje stanovništva. Ovakva rešenja ne vode dovoljno računa o uslovima koje će nametnuti eventualni rat i koji zahtevaju da sve organizacije u društvu budu na određeni način uključene i odgovorne za organizovanje i izvršavanje svojih zadataka u pogledu zaštite i spasavanja stanovništva i materijalnih dobara. Međutim, mere i akcije za zaštitu i spasavanje u uslovima eventualnog rata mogu biti uspešne jedino ako u njima budu angažovane i zainteresovane organizacije i službe (zdravstvo, saobraćaj, unutrašnji poslovi, snabdevačke i druge delatnosti) zajedno sa posebno organizovanim jedinicama i službama za potrebe zaštite i spasavanje.

Moguće je i rešenje da posebne organizacije planiraju i izvode celokupne pripreme zemlje za rat — pripreme za zaštitu i spasavanje stanovništva i pripreme državnih organa, privrednih i svih drugih delatnosti. U ovom slučaju, sva odgovornost za ratne pripreme zemlje prebacuje se na jednu, posebnu organizaciju koja mora biti dovoljno kvalifikovana za sve društvene delatnosti i mora imati velika ovlašćenja da bi mogla izvršiti svoj zadatak. Osnovna slabost ovakvog rešenja je u tome što rukovodeći organi nisu zaduženi ni neposredno odgovorni za ratne pripreme svojih delatnosti. U organizovanju a naročito u sprovođenju ratnih priprema mogu da se jave razne teškoće i nerazumevanja, jer se problemima jedinstvene delatnosti bave dve organizacije, jedna za potrebe mira, a druga za potrebe rata.

Kada se u svetlu iskustava iz prošlosti i ocene karaktera i fizionomije eventualnog rata razmatraju osnovni principi organizacije od-

brambenih priprema naše zemlje, dolazi se do zaključka da bi rešenje po kome bi se odbrambene pripreme zemlje stavile u nadležnost vojne organizacije, veoma ozbiljno otežavalo pripreme same armije, jer bismo je nepotrebno opteretili. Sem toga, veoma teško bi se izbegla moguća nerazumevanja i neshvatanja potreba mirnodopskog razvoja zemlje i njihovog usklađivanja sa potrebama eventualnog rata, jer se oni samo izuzetno poklapaju, što svakako ne bi bilo korisno sa stanovišta narodne odbrane.

Ni rešenje da odbrambene pripreme zemlje budu u nadležnosti posebnih organa uprave za narodnu odbranu ne bi dalo zadovoljavajuće rezultate. U našim uslovima takva organizacija odbrambenih priprema ne bi odgovarale svojoj nameni, ona ne bi mogla da obuhvati i uključi sve mogućnosti zemlje jer bi bila postavljena kao posebna delatnost izvan drugih društvenih delatnosti, u stvari izvan našeg društvenog sistema.

Naš društveni sistem u kome je izvršena politička i ekonomska decentralizacija traži i omogućava takav tretman narodne odbrane koji najviše odgovara potrebama rata u savremenim uslovima i karakteru samog sistema, tj. da se narodna odbrana tretira kao sastavni deo društva, kao jedna od posebno važnih društvenih delatnosti a istovremeno i kao sastavni deo svih drugih delatnosti, kao pravo i obaveza svih faktora u našem društvu.

Poslovi narodne odbrane jesu specifični, kao što je i rat specifična društvena pojava, jer se radi o vanrednom stanju u kome su zadaci i uslovi rada kvalitetno drugačiji od zadataka i uslova rada u miru. Ali, oni zbog toga ne predstavljaju delatnost izvan društvenog sistema, već integralni deo tog sistema i svih društvenih delatnosti u njemu, — kao što u eventualnom ratu napor i angažovanje društva u njemu neće biti jedino putem oružanih snaga kao posebne organizacije, već i putem angažovanja svih društvenih delatnosti i faktora u raznim oblicima ratovanja protiv agresora.

Pripreme zdravstvene službe za potrebe rata, na primer, najkvalifikovanije i najuspešnije će organizovati i starati se o njoj oni organi koji se brinu o njenom razvoju u miru. Prema tome, nema nikakve potrebe ni opravdanja da se traži neko drugi ko bi bio odgovoran za odbrambene pripreme u zdravstvenoj službi. To isto važi i za sva druga područja rada u našem društvu.

Razumljivo je da će rat postaviti pred društvo i takve probleme i zadatke koji se ne mogu jednostavno podvesti pod nadležnost ovog ili onog organa. Za uspešno rešavanje takvih zadataka, kao i za koordinaciju i plansko usmeravanje odbrambenih priprema, društveni sistem treba da ima posebne organe, jedinice i službe koji će biti nadležni za ovakve specifične poslove i to sve sa ciljem da se zemlja što solidnije pripremi za odbranu od eventualne agresije.

U razmatranju ovakvih pitanja, mi neprekidno treba da imamo u vidu da će ishod eventualnog rata zavisiti ne samo od oružanih borbi na frontu, već isto tako i od toga da li će sve snage zemlje biti dobro pripremljene i pravilno angažovane u raznim oblicima borbe protiv agresije. A to znači da se naša zemlja, u slučaju eventualne agresije, može najefikasnije suprotstaviti napadaču, da može uspešno organizo-

vati i voditi opštenarodni odbrambeni rat, jedino ako se svi društveni faktori, sve ljudske i materijalne snage zemlje, budu blagovremeno, realno i dobro pripremile za izvršavanje svojih zadataka u ratu. Treba stvoriti najoptimalnije uslove za maksimalno i organizovano uključivanje u sve oblike borbe protiv agresora, u sve oblike zaštite i spasavanja ljudi i materijalnih dobara od svih vrsta neprijateljskih dejstava. A taj cilj moguće je ostvariti pod uslovom da se narodna odbrana organizuje kao integralni deo društva još u vreme mira i da tako odbrambene pripreme zemlje budu sastavni deo našeg daljeg razvoja i izgradnje društvenog sistema.

Moguće je da ovakvo tretiranje odbrambenih priprema zemlje stvara utisak da se ne vodi dovoljno računa o potrebama oružanih snaga koje će u eventualnom ratu biti veće i obimnije i koje će zbog toga biti mnogo teže obezbediti. Međutim, odbrambene pripreme zemlje, postavljene i organizovane kao sastavni deo svih osnovnih delatnosti društva, ne samo da ne zanemaruju potrebe oružanih snaga, već jedino takva organizacija priprema obezbeđuje da potrebe oružanih snaga kao prioritetne budu zadovoljene. Jer, ako bi se cilj i osnovni zadatak odbrambenih priprema sveo isključivo na obezbeđenje potreba armije, onda bi to vodilo ka zanemarivanju drugih potreba rata koje su mnogo veće i složenije nego same potrebe oružanih snaga. Sem toga, takvo sužavanje priprema dovelo bi u pitanje i samo snabdevanje oružanih snaga i uopšte zadovoljavanje njihovih potreba u ratu.

Pripremiti celu zemlju i sve društvene faktore za odbranu, adekvatno uslovima eventualnog rata, to je najefikasniji put za pravilno, dobro i najsigurnije obezbeđivanje oružanih snaga svim potrebama, nadoknađivanje gubitaka i uopšte pothranjivanje njihovih borbenih dejstava. Organizovati zaštitu i spasavanje stanovništva od neprijateljskih dejstava, što brže i uspešnije otklanjati posledice tih dejstava, organizovati proizvodnju najnužnijih artikala (za vojsku i stanovništvo), organizovati rad zdravstvene, informativne i drugih društvenih službi, znači stvoriti osnovne pređuslove za obezbeđenje i zadovoljenje raznovrsnih potreba armije.

*

Iz ocena karaktera i fizionomije rata u savremenim uslovima, posebno našeg opštenarodnog odbrambenog rata, kao i iz socijalističkog karaktera našeg društvenog sistema proizilaze sadržaj i principi na kojima se temelje i organizuju odbrambene pripreme zemlje. U osnovi, sadržaj narodne odbrane, izuzimajući Armiju čine:

a). Moralno-političke pripreme naroda za vođenje opštenarodnog odbrambenog rata, koje se sastoje u upoznavanju stanovništva sa karakteristikama eventualnog rata, sa faktorima koji će uticati na tok i konačan ishod rata, sa prednostima i slabostima eventualnog agresora, kao i sa svim drugim činiocima od kojih će zavisiti uspešno vođenje opštenarodnog odbrambenog rata. Cilj ovih priprema jeste da građani naše zemlje dobiju što realniju predstavu o eventualnom ratu, da sagledaju sve strahote rata a i sve ono što omogućava da se rat uspešno vodi, da ne budu u neizvesnosti o mogućnostima savremenih

borbenih sredstava i da znaju kako da se zaštite od njih. Realno saznanje o opštenarodnom odbrambenom ratu je veoma važan činilac za dalje jačanje i učvršćenje socijalističkog patriotizma i uopšte za povećanje odbrambene moći naše zemlje.

b). Organizovanje zaštite i spasavanja stanovništva i materijalnih dobara koje se sastoji u blagovremenom obaveštavanju građana o predstojećim opasnostima, sklanjanju stanovništva u razna skloništa, evakuaciji stanovništva iz gradova i naselja koji mogu biti napadnuti, organizovanje ekipa i jedinica za samozaštitu i pružanje uzajamne pomoći i u nizu drugih mera i postupaka. Cilj ovih mera je da zaštite stanovništvo i materijalna dobra od neprijateljskih dejstava, da se spasavaju oni koji budu izloženi udarnim, radiološkim, toplotnim i drugim posledicama upotrebe savremenih borbenih sredstava. Čovek će u uslovima eventualnog rata biti osnovni činilac borbe i pobede u ratu. Zato je zaštita i spasavanje stanovništva, podrazumevajući pod tim i odgovarajuću obuku građana, jedan od najvažnijih zadataka za uspešno vođenje rata, a istovremeno i jedan od najtežih i najsloženijih zadataka narodne odbrane naročito za vreme rata.

c). Pripreme radnih organizacija i njihovih organa u smislu pravilnog sagledavanja i utvrđivanja svojih ratnih zadataka i preduzimanju potrebnih organizacionih, materijalnih i drugih mera za uspešno izvršavanje tih zadataka u slučaju rata.

d). Pripreme privrednih delatnosti, saobraćaja i veza, zdravstvene, informativne i drugih društvenih službi za rad u veoma teškim ratnim uslovima. Zbog toga još u vreme mira treba obaviti mnogo poslova i zadataka da bi radne organizacije mogle proizvoditi artikule neophodne za vođenje rata; da bi zdravstvena služba od prvog časa bila organizovana i sposobna za obavljanje svojih zadataka, da bi veze bile obezbeđene a građani bili blagovremeno informisani, jednom rečju da bi društveni sistem nastavio da funkcioniše u novostvorenim uslovima.

e). Pripreme društveno-političkih zajednica, njihovih predstavničkih tela i drugih organa, kao i pripreme društveno-političkih i drugih društvenih organizacija koje se sastoje u planiranju i preduzimanju potrebnih mera i postupaka radi što uspešnije mobilizacije svih ljudskih i materijalnih snaga i njihovog organizovanog i najcelishodnijeg angažovanja u svim oblicima borbe protiv agresora.

f). Blagovremeno organizovanje i preduzimanje odgovarajućih priprema organa narodne odbrane u društveno-političkim zajednicama, kao i posebnih jedinica i službi narodne odbrane u cilju što uspešnijeg obavljanja svojih zadataka u slučaju rata. Njihova aktivnost treba da pomogne svim društvenim faktorima da uspešno izvršavaju svoje zadatke. Rat će pred društvo postaviti veoma krupne i složene zadatke koji će zahtevati koordiniranu akciju mnogih službi i radnih organizacija, pa je, zbog toga, od posebnog značaja dobro organizovan rad saveta narodne odbrane, organa uprave za narodnu odbranu, izviđačke i drugih službi, jedinica za spasavanje i drugih jedinica koje se organizuju za potrebe narodne odbrane.

U vezi sa odbrambenim pripremanjima zemlje, postavlja se pitanje kako treba tretirati elementarne nepogode koje se, na žalost, često događaju. Iskustva posle zemljotresa u Skoplju i Slavonskom Brodu, poplava u rejonu Zagreba, u Sloveniji, Slavoniji i Vojvodini, kao i po-

sle drugih elementarnih nepogoda, pokazala su: da su u takvim slučajevima najvećim opasnostima izloženi stanovništvo i materijalna dobra u određenim mestima i rejonima i da je osnovni zadatak njihova zaštita; da je za uspešnu borbu protiv prirodne stihije potrebno imati i pripremiti organe za rukovođenje akcijama spasavanja, kao i određene jedinice i službe. U borbi protiv elementarnih nepogoda stvaranje ad hoc štabova pokazalo se kao slabo rešenje. Neobezbeđena potrebna materijalna sredstva, nepripremljenost zainteresovanih organa i organizacija — jesu činjenice koje se ne smeju zanemariti.

Na bazi ovih iskustava i zadataka koji čine sadržaj zaštite i spasavanja stanovništva i materijalnih dobara u ratu, nameće se zaključak da se u osnovi radi o istovetnom zadatku iako u uslovima, vrsti i stepenu opasnosti neminovno postoje razlike između katastrofa u miru i ratu. I u jednom i u drugom slučaju neophodna je organizovana akcija za spasavanje ljudi i materijalnih dobara, ukazivanje pomoći postradalima, otklanjanje posledica katastrofe, itd. Uspeh akcije će zavistiti od toga da li su na vreme predviđene i preduzete potrebne mere, obezbeđene potrebne snage i sredstva, kako je isplanirano i međusobno usaglašeno angažovanje svih činilaca koji su dužni da učestvuju u ovakvim akcijama. Prema tome, sasvim je logično i opravdano da se borba protiv elementarnih nepogoda tretira i organizuje kao sastavni deo narodne odbrane, odnosno kao jedinstvena zaštita stanovništva i materijalnih dobara u ratu i u miru. U suprotnom, trebalo bi imati dve organizacije, koje bi u mnogo čemu bile veoma slične, u osnovi za istovetan zadatak — jednu za borbu protiv elementarnih nepogoda u miru, a drugu za zaštitu i spasavanje stanovništva u slučaju rata — što se očigledno ne bi moglo smatrati opravdanim i ekonomičnim rešenjem.

Kao što se može zaključiti iz dosad izloženog u pogledu sadržaja odbrambenih priprema zemlje, narodna odbrana u našim uslovima označava i sadrži pored organizacije i priprema JNA, sve mere, postupke i napore celokupnog društva za rad u uslovima rata i borbu protiv eventualnog agresora.

Od toga da li smo pravilno ocenili sve faktore koji će opredeljavati fizionomiju i tok eventualnog rata, da li smo narodnu odbranu postavili i angažovali tako da planirana rešenja i mere odgovore uslovima i zahtevima opštenarodnog odbrambenog rata, da li smo je postavili tako da sve snage zemlje maksimalno i celishodno iskoristimo i angažujemo u svim oblicima borbe, otpora i zaštite — zavisiće u velikoj meri ishod rata, ako budemo prinuđeni da branimo slobodu i nezavisnost svoje domovine.

Narodna odbrana je pravo i obaveza svih građana, svih radnih organizacija, svih društveno-političkih zajednica i svih drugih društvenih faktora; ona je nerazdvojni deo naše društvene stvarnosti i našeg daljeg razvoja.

General-potpukovnik
Đuro LONČAREVIĆ